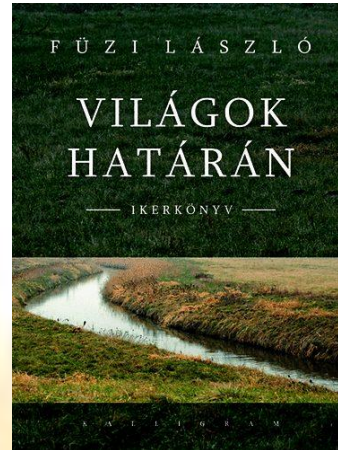

Egyéni hangú irodalmi „szociálgeográfia” avagy „új szociográfia”

Füzi László: *Világok határán. Ikerkönyv.*
Kalligram Kiadó, Pozsony, 2010. 176. old.

Amikor az egyetemen a mai huszonéveseknek mi, hatvanasok az előadásunkban valami olyan dolgokat, fogalmakat mondunk, hogy tévesztés, falusi kockaházépítés, kaláka, csettegő vagy háztáji, akkor gyorsan részletes magyarázatokat kell a fogalmak után tenni, mert ők bizony azokat nem értik. Részben természetes ez, hiszen ők nem élték meg azokat az éveket, amikor ezek a kifejezések általános érvennyel megjelentek, s viszonylag sokáig jelen is voltak a magyar közbeszédben. Sokszor azon is gondolkodom, hogy a korban egymás után következő magyar generációk ösztönös módon, a családban megszerezhető tudásának, a közvetlenül átadható „tanmeséknek” hány jellemző töréspontja volt a mi múlt századi történelmünkben. Mert Nagypám még szívesen mesélt a Monarchiában töltött (Eisenerc, Stájerország) katonaidejéről, Apámék már kevésbé szívesen az ötvenes évek elejéről, a kisgazdaságok és tanyáik pusztulásáról, vagy a falusi padlássöprésről, minthogy úgy tűnik, mi sem nagyon szeretünk már anekdotázni az 1970-es években jellemzővé vált – fentebb sorolt vidéki – dolgokról. A puhuló diktatúráról, a gulyáskommunizmusról, vagy a legvidámabb barakkokról, mert ez legalább annyira nehezen feldolgozható a mi számunkra, mint szüleinké lehetett. Pedig fel kellene végre mindezeket dolgozni, helyreállítani a kontinuitást, mert e nélkül a folyamat nélkül sohasem áll helyre a nemzet „normális” emlékezete. Rendkívül szellemesen fogalmazta meg egyik leghíresebb kortársunk Presser Gábor nemrég: *Mi akkor másként gondolkodók voltunk, most meg másképp emlékezők vagyunk.*

A fejlett világban a mai modern társadalomföldrajz művelői megítélésem szerint sokkal többet olvasnak. Irodalmat is és nemcsak szakirodalmat. Nemrég találkoztam egy vidéktudományos könyvben egy cikkel, amelyik a vidék-kép változását vizsgálta a II. világháború utáni angol gyerekirodalomban. Nem meglepő ez, hiszen az urbanizáció következtében – lassan két generáció számára – az átalakult vidéki tájakról szerzett ismeretek jó része már szinte csak a „mesékből” származik. S hogyan is lehetne másként meggyőzni a felelős városi polgárokat a falvak, a mezőgazdaság, a vidéki környezet támogatásáról, a „vidék közhasznának” a fontosságáról, ha nem ismerjük azt a mentális, az Ő fejeikben élő és létező földrajzi fogalom- és képrendszert, ami alapján számítani lehet majd arra, hogy segítsék a vidékek integrált, sokoldalú fenntartható fejlődését.

Nálunk az 1930-as évek népi írói és a hozzájuk szorosan kapcsolódó társadalomtudósok páratlan értékű és ma is csodálhatóan sokoldalú szellemi várat építettek fel ezen paradigma alapján. S az akkori művelt vidéki értelmiség (tanítók, tanárok, papok, gyógyszerészek, orvosok, agronómusok) hajszálpontosan tudta általuk, hogy hol helyük (helyünk) a világban, mik a teendőik. Az efféle szociográfiai vagy tény-irodalom és a geográfia – mondhatni – jegyben jártak.

Nos, ezek a bevezető mondatok fogalmazódtak meg bennem, mikor Füzi László: *Világok határán* című könyvéről szóló ismertetés megírásához hozzáfogtam. A neves irodalomtörténész,

a Kecskeméten megjelenő *Forrás* elnevezésű irodalmi, szociográfiai folyóirat főszerkesztője hosszú ideig dédelgethette ennek a könyvnek tervét. Egy egészen különleges szerkesztésű és gondolatvilágú „*ikerkönyvet*” készített, amelyben saját falusi életének tapasztalásaira és emlékeire építkezve megírta: hova született, hol nőtt fel, hogyan éltek, gondolkodtak, milyen értékeket követtek ők, Füziék és rokonaik, szomszédjaik hazánk egyik különös pontján, „két világ határán”, Fertőszentmiklóson.

Rögtön tisztázandó a recenzens és az olvasó számára is például az *ikerkönyv* kifejezés. A szerző a ma már szinte pártalanul gazdag olvasottságának az élményeit építi be a könyvébe, s a vidék történelmét, néprajzát, életmódját, szellemi világát feltáró irodalmat is közöl a saját gondolatai és állításai alátámasztására, vagy éppen cáfolatára. Bravúrosan egybeszerkesztve, pontosan lábjegyzetelve, vagy éppen csak „egyszerűen hivatkozva”. Ettől a textus szinte megkettőződik. Úgy írja tehát le a saját faluja, családja és a maga történetét, hogy közben a mai irodalmi, szociográfiai, helytörténeti ismeretekkel azokat kiegészíti, árnyalja, sőt képekkel, eredeti fényképekkel még illusztrálja is.

Pontosan az a szükséges és hiteles emlékezet áll tehát előttünk egy nagyszerű könyvben megírva, amit az iménti bevezető gondolataimra is visszahivatkozva nagyon sok kortársam hiányolhatott eddig a könyvespolcáról. Egy teljes történet arról, hogy milyen volt felnőni a Kisalföldön, egy ma is jelentős méretű faluban, az évtizedekig igen szigorúan őrzött osztrák magyar határ mentén. A „világok határán”, amely a címben is jelzett többes szám alapján nemcsak a két világrendszer elválasztó határt jelöli, hanem az iparos Petőháza és nagybirtokos kisparaszti Miklós határát. Vagy akár az évszázadokra visszavezethető paraszti ősök hagyományos életformájának az egykor igen pontosan kijelölt határait átlépő két generáció életformaváltásának a sajátos, mély és erőteljes belső összefüggésrendszerét is.

A könyv néhány számomra, s talán mások számára is fontos, értékét külön is szeretném kiemelni. A nemrég elhunyt Enyedi György akadémikus írta valahol, hogy a települések egyszerre színterei, keretei és eredményei is a teljes gazdasági társadalmi átalakulásnak. Füzi László kötete pontosan ennek a dinamikus definíciónak a rendkívül élvezetes, olvasmányos testet öltése. S nemcsak azért, mert a színtér – keret – eredmény hármasságának a leírt, sajátosan számokkal jelölt, egymásba fűződő történetei (szösszenetei) mindig megfelelnek. De vette a fáradságot arra is, hogy utánajárjon újra a történeti forrásoknak, a megváltozó helyszíneknek, a friss népesedési adatoknak. Nekem, mint településkutatással foglalkozó geográfusnak ez a látásmód és a megjelenítése is valóságos kincs. Amit tulajdonképpen a középiskolákban irodalomból, földrajzból, történelemből „egyszerre” kellene valahogy megtanítani a következő generációnak. Mert nekik is nagyon nagy szükségük lenne az efféle tudásra, amely a hely szellemét ezzel a különösen tiszta logikával és olvasmányosan megírt „Füzi módszerrel” építi, gondozza.

A másik különös érték számomra – amelynek egyféle művelésében közösen dolgoztunk egykor – az a szerző térlátása, térérzékelése, de nyugodtan ide irthatnánk a tájleírást is, ha az nem lenne erősen foglalt geográfiai szakszó. Az egész könyvet átfogja a kisgyermeki emlékképekből kiinduló és egyre bővülő térrészleteknek a világa, azok hiteles, érdekes, néha szikár, néha színes leírása. Ezen a folyamaton – így tudatosan visszagondolva és visszanezve persze valamennyien átestünk – de még soha nem olvastam ilyen pontosan leírva. S a tér mellett, „ahogy kell” mindig ott van az idő is. Egyrészt úgy is, hogy mennyi idő alatt értek az iskolába, biciklivel a nagymamához, vagy Sopronba, Győrbe vonaton. De úgy is, hogy: „Egészen más viszonyban voltunk az idővel akkor, mint amilyenben ma vagyunk” (111. oldal).

Végül a harmadik „sugárzó eleme” e könyvnek az egyszerű embersége, a szerzőnek a megélhető emberi világ teljességébe vetett mély hite és meggyőződése. Talán túlzás, de számomra minden mondatából ez sugárzott. S tudjuk, amúgy ez manapság ritka tünemény. Nagy dolognak, sőt nemes cselekedetnek tartom, hogy valaki ennyire merje vállalni annak a leírását, amit megélt. Hogy honnan indult, hogyan nőtt fel, hogyan lépte át a határokat, s hogyan vált, az egész könyvet többször átolvastam szinte erkölcsi kötelességgé a maga számára, hogy ezt könyvet megírja. Biztosan pontosan érezte és tudta miért írja: „Az a világ alatti világ, amelyikben éltem,

alapvetően közösségi volt. Közösen dolgoztunk, közös családi céljaink voltak, a család, a nagycsalád gondjait megbeszéltük.” Amely először a hitről, majd házépítésről szólt, később a munkáról, vagy abban az apró egyén számára a focicsapat győzelméről, a tanulásról, még később a „világok határai” átlépésének a lehetőségeiről.

Talán lehet, hogy túl személyesre sikeredett ez az ismertetés, aminek legkevésbé az az oka, hogy a könyv szerzőjét valóban három évtizede személyesen ismerem. Sokkal inkább az, hogy magam is egy ekkora faluban nőttem fel, a román határ mentén. Annak a falusi világnak a rezdüléseit éppúgy átéltem, mint Füzi László az övéét. Ezért persze személyes örömet, gyönyörűséget okozott az elolvasása. De ezen túl ezért is örültem e könyvnek, mert generációm egy kiváló szépíró képviselője vállalta, hogy úgy írja le a maga valóságában az elmúlt évszázad második felének magyar falusi világát és annak változásait, hogy az minden mondatában vállalható más számára is. Nem szükséges tehát megtagadunk a múltat, meg azt végképp eltörölni, mert attól csak frusztráltabb, gyökérvesztettebb világ jön ránk. Valóban az a falusi világ, mezőgazdaság, társadalom, közösség „többszörösen” elmúlt.

De az emberi léptékű értékei térről, időről, humánuról, kultúráról, lokalitásról, amelyek a sorok közt megörökítették örök értékek. Ezért teszem ezt a könyvet Gárdonyi Géza: *Az én falum*, no meg Szabó Zoltán könyvei, leginkább a *Cifra nyomorúság* és *Szerelmes földrajz* mellé a polcomra. Ennél erősebb ajánlást az elolvasására talán nem is tudnék írni. Legfeljebb azt, hogy két évvel később *Kötődések és szakadások – hármaskönyv* címmel a következő évtizedekkel is bővült a mű. De az már egy másik olvasmány.

Csatári Bálint, Kecskemét/Szeged